טשערנאוויצער בלעטער

אומאפהענגיקער ארגאן פאר פאליטיק, קולטור און ווירטשאפט.

„Czernowitzer Bleter",
Ziar independent pentru politica, cultura și economie
Redacția și Administrația: Cernăuți, str. Radu cel Mare 13
Plătibil și justițiabil la Cernăuți.

דערשיינט וועכנטלעך
ooooooo
איינצל-עקזעמפלאר 5 ליי.

אבאנאמענט: 4 הדשים: 100 ליי, האלביערלעך: 140 ליי, פאר א גאנץ יאר: 280 ליי. — אויסלאנד: 4 דאלאר יערלעך.
אנאנסן לויטן מילימעטער-טאריף.

נר. 30. | טשערנאוויץ, דעם 7־טן דעצעמבער 1929. | יארגאנג I.

פארלאמענטאריזם אין רומעניע

די דיסקוסיע ארום מעסאזש, הגם זי האט זיך נאך נישט פארענדיקט, גיט שוין געלעגנהייט צו א באטראכטונג וועגן מהות פונם פארלאמענטאריזם אין רומעניע. ס'ווייזט זיך שוין ארויס — דאס מוז מען תיכף אנערקענען — דער טיפער חילוק צווישן אלע פריערדיקע פארלאמענטן אין רומעניע און דעם איצטיקן. ס'איז אמת, דער איצטיקער פארלאמענט פון דער נאציאנאל-צאראניסטישער רעגירונג, האט אויך דעם זעלבן פארטיי-פאליטישן פרצוף ווי די פריערדיקע פארלאמענטן, קודם כל א דאנק דעם פאשיסטישן וואל-געזעץ מיטן פרעמיען-סיסטעם, און דערנאך צוליב דער אומגעהייערער פאפולאריטעט, וועלכע די איצטיקע רעגירונג האט געהאט ביי די וואלן. און ס'איז אויך פארשטענדלעך, אז דער זעלביקער פארלאמענט האט, למשל, ביי דער וואל פונם נייעם רעגענט, כמעט איינשטימיק ארויסגעזאגט זיין נעשה-ונשמע, כאטש מיט 5 מינוט צוריק, האט קיין שום דעפוטאט — און ווי ליצני הדור באהויפטן, אויך איניקע מיניסטארן — נישט אנגעהויבן צו וויסן, ווער דער השובער רעגענט-קאנדידאט איז. ס'איז קלאר, אז די „פארלאמענטארישע מאיאריטעט", ד. ה. אלע נאציאנאל-צאראניסטישע דעפוטאטן און סענאטארן, מוזן אויפן ווינק אפלאדירן זייער „שעף", יוליו מאניו, וויבאלד ער באווייזט זיך פנים אל פנים מיט „זיין" פארלאמענט. אזוי איז עס געווען תמיד זייט כמה דורות, ביי בראטיאנו, אווערעסקו, טאקע יאנעסקו און ווי די אלע אליגארכן האבן נישט געהייסן, און ס'וואלט געווען א בפירושע רעוואלוציע, וואלט מאניו געבראכן מיט די דאזיקע „פארלאמענטארישע" מנהגים.

אבער די היסטארישע אנטוויקלונג גייט זיך איר געזעצמעסיקן גאנג. א פארטיי, וואס האט אנגעשריבן אויף איר פאן די לאזונגען פון דעמאקראטיע, וואס האט אויפן יסוד פון אט די לאזונגען געזאמלט ארום זיך די סימפאטיעס פון די ברייטע שיכטן פונם גאנצן לאנד, באקומען די אונטערשטיצונג פון אלע דעמאקראטישע פארטייען, אפילו פון די ס.-ד. דורך וואל-קארטעלן און געוואונען מיט א געוואלטיקן נצחון די וואל-שלאכט, קאן זיך דאך נישט אזוי ווייט סותר זיין און מוז ביי אלע אירע פעלערן און שלעכטע האנדלונגען, וואס ווערן איצט נאך דעם איינעם יאר רעגירונג-צייט אזוי אומברחמנות'דיק קריטיקירט, ווייל באמת אנטוישט, יא פאראטן האט די נאציאנאל-צאראניסטישע רעגירונג במשך פון דער קורצער צייט אין כמה וכמה פרטים, — זי מוז דאך צוריקלאזן דעם פארלאמענט זיינע רעכט, וואס זענען ערגעץ אנדערש-ווו א זעלבסטפארשטענדלעכקייט, קלינגען אבער ביי אונז אין רומעניע להמדינה, גאנץ ניי און מאדנע. דאס זענען די רעכט פון א יעדן דעפוטאט אדער סענאטאר — אגב דערמאנט זיך דא, אז די נאצ.-צאראניסטישע פארטיי, האט בשעת דער אפאזיציע געקעמפט פאר דער העכסטער פארלאמענטארישער פארם, פון איין קאמער-סיסטעם און פארן אפשאפן פון דער רעאקציאנערער אינסטאנץ, פונם סענאט, — ארויסצוזאגן יעדער געלעגנהייט זיין מיין, נישט קוקנדיק דערויף צי איז עס יא ויהא דער רעגירונג צו ניין. דאס זענען די זעלבסטפארשטענדלעכע רעכט צו אינטערפעלירן צו דער „אייגענער" רעגירונג פארן פארום פון דער גאנצער וועלט, וועגן עפנטלעכע „סודות", און נישט צו שאנעווען קיין שום האר, מעג ער הייסן ראזוואני, אדער מילאזי וכדומה.

עס הערט זיך דערפאר גאנץ אנגענעם דער קורצער טעלעגראפ.באריכט, אז ס'איז ארויסגעטרעטן דער אדער יענער „מאיאריטעטס-דעפוטאט, וואס האט ווער ס'איז געשטיצט די סאציאל-דעמאקראטישע אינטערפעלאציעס, וועגן לופעני און די מיסהאנדלונגען ביי מיליטער-פאליציי, ווער ס'האט טאקע אליין אנגעפרעגט, למשל, וועגן דעם „געהאלט" פונם הער באן-דירעקטאר ווידריגין.

און אפילו די נייעסטע אפאזיציע, וואס נעמט זיך צונויף פון די ס.-ד. און די פארשידענע מינאריטעטן-פארטרעטערס, האט אויך א גאנץ אנדער פעלד פאר אירע ארויסטרעטונגען. דער אייגענער פארבינדעטער — דא ווייזט זיך ווידעראמאל ארויס דער ווערט פונם טעכנישן וואל-קארטעל, וואס קאן נישט אפהאלטן קיין שום צד אויף צו באשטימען זיין ווייטערדיקע פאליטישע טאקטיק — ווערן געזאגט ביטערע אמת'ן אין פנים אריין אין א טאן, וואס לאזט לגמרי פארגעסן דאס פריאריקע שותפות.

ס'איז נישט וויכטיק פאר אונזער באטראכטונג, וואס דער פועל-יוצא פון אט די אינטערפעלאציעס, וועט זיין, צי ס'וועט געשען עפעס ממשות'דיקעס נאכדעם צו נישט. די פאר עפיזאדן במשך פון דער קורצער דוסקוסיע ארום מעסאזש, באווייזן, אז ס'איז ארייננעקומען א נייער גייסט אינ'ם פארלאמענטאריזם פון רומעניע.

ספעקטאטאר.

דער אידעאל פון קבוץ גליות

דער פליענדער האלענדער פונם פאלק

צום באזוך פון נחום סאקאלאוו.

סאקאלאוו איז פילפאכיג און אין זיין פילפאכיגקייט איז ער גרויס. ער איז קריטיקער, בעלעטריסט, פילאזאף, געלערנטער און פאליטיקער. סאקאלאוו אלס גאנצעס איז א עפאך פאר זיך. זיינע רייכע ליטערארישע און נאציאנאלע טעטיקייט האט ארערצייט ערצויגן א גאנצן דור. סאקאלאווס פלינקע פען האט געשפייזט דעם בעסערן טייל פון דעם צעווארפענעם יידנטום מיט שארפן קריטיציזם, מיטן עכטן יידישן וויץ, מיטן גלויבן און ווערטן. זיינע טיפע ארטיקלען און בריוו פון וואך צו וואך זענען דעמולט געווען א תורה לשמה צו וועלכער די נאציאנאלע יידישע אינטעליגענץ האט זיך צוגעהערט מיט יראת-הכבוד. נאר דאס מערקווירדיגסטע אין סאקאלאוון איז זיין אונעמידלעכער גייסט, און די פעהיגקייט שטענדיג יונג צו זיין.

ער איז אומעטום אין די ערשטע רייען מיט דעם קוואל פון זיין ענערגיע. נאך דער באלפור-דעקלאראציע ווערט ער דער דיפלאמאט פון וועלטלעכן מאסשטאב. דאס גרונטלעכע וויסן פון פיל אייראפעאישע שפראכן, דער ווייטער, קלארער בליק אויף צווישנפעלקערלעכע פראבלעמען און זיין אייגענע גרויסע פערזענלעכקייט מיט דער נאטירלעכער הכמה — פירן אים מיט אמאל אריין אין דער משפחה פון דאמינירנדע פאליטיקער ביי וועלכע ער ווערט באליבט. ער איז דער מייסטער פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע!

סאקאלאוו איז אויך פאלקס-טריבון.

סאקאלאוו באגייסטערט די מאסן. ער איז אונגעהויער פאפולער אין פאלק, ער איז שטענדיק דער, וואס באוואיקט מיט זיין גוטמיטיקייט, מיט זיין חריפות די צערייצטסטע געמיטער. סאקאלאוו ווייסט דעם סוד, ווי מ'דארף רעדן צו דער מאסע. דער סטיל זיינער איז א פאלקיסטישער און אנגעזאפט מיט אן אוצר פון שפריכווערטער און טיפקייט פון א תלמיד-חכם. די גרעסטע אודיטאריע הערט אים גערן שעה'ן-לאנג און זי גלייבט אים, ווייל ער רעדט אויפריכטיק, הארציק און היימיש. ער נעמט אן דעם עולם ביי דער לאך און שמועסט אים אריין זיין אייגענע איבערצייגונג. דער עלוי פון דער וואלאזשינער ישיבה איז נאך היינט אויך יונג און האפערדיק!

ס'איז א טאלאנט פון גאט אייביק בכה זיין צו וואנדערן, כמעט טאג-טעגלעך נישט אראפגיין פון דער טריבונע, אויפנעמען פרעסע, אפצוזיצן גאנצע נעכט אויף באראטונגען. אין אזוי יאר איין און יאר אויס. סאקאלאוון מקבל-פנים זיין איז שוין ביי יידן א טראדיציע, א יום-טוב, וואס קינדער וועלן אים האבן צו געדענקען.

ער איז דער פליענדער האלענדער פון א צעזייטן און צעשפרייטן פאלק, וועלכס לעבט ביי די ברעגעס פון פרעמדע פעלקער און קוקט זיך די אויגן אויס קראנק און מיד נאך אן אייגענעם בוינ, נאך אן אייגענעם שטיקל לאנד — ער ווערט געטראגן פון די כוואליעס פון אונזער לעבן, פון ישוב צו ישוב, ווו ער זאל טרייסטן און היילן. ער ווייזט אלעמען, אפילו די וואס גלויבן נישט אין די נאציאנאלע אידעאלן — וואס ס'איז אימשטאנד צו טון א גרויסע פערזענלעכקייט פאר דער פארווירקליכונג פונם פאלקס-חלום!

א. טווערסקי.

צו דער יידישער געזעלשאפט

פון 24-טן ביזן 27-טן אקטאבער 1929 איז פארגעקומען אין ווילנע די ערשטע קאנפערענץ פון דעם יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט. איבער 80 דעלעגאטן פון זיבן לענדער אין אייראפע און אמעריקע האבן זיך באטייליקט אין די באראטונגען הונדערטער אנגעזעענע אינסטיטוציעס און פערזאנען איבער דער גאנצער וועלט האבן דעם צונויפקום באגריסט. די קאנפערענץ האט בשלימות דערגרייכט די צילן, וואס מען האט איר געהאט געשטעלט. עס זענען קאנסטיטואירט געווארן די וויסנשאפטלעכע סעקציעס; עס זענען געשאפן געווארן די אנפירנדיקע ארגאנען פון ייווא — דאס קוראטאריום, דער ראט, די צענטראלע פארוואלטונג, דאס א'ספיר-ביורא; עס איז אונטערגעפירט געווארן דער סך-הכל פון די פיר יאר צוגרייט-ארבעט און עס זענען אנגעצייכנט געווארן נייע מעגלעכקייטן צו פארווירקלעכן דאס גרויסע פראגראם, וואס דער ייווא האט זיך געשטעלט פון זיין ערשטן טאג אן.

מיט נייע כוחות, מיט א פארשטארקטן אימפעט טרעט איצט צו דער יידיש וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט זיין פראגראם צו רעאליזירן.

דער אינסטיטוט וועט דורכפירן עקאנאמיש-סטאטיסטישע און סאציאל-עטנאגראפישע אויספארשונגען אין די לענדער פון יידישן מאסן-ישוב. ער וועט אפראטעווען פון פארפאלעניש און פארגעסעניש די מאנומענטן פון דער יידישער פארגאנגענהייט, וועט פארשן די געשיכטע פון גאנצע קיבוצים און איינציקע קהלות. ער וועט פארשן די געשיכטע פון אונזער ליטעראטור און שפראך. ער וועט פארשן די פסיכיק פון יידישע קינדער, יוגנטלעכע און דערוואקסענע, ער וועט העלפן דער יידישער שול אויפן פעלד פון פעדאגאגיק און מעטאדיק. ער וועט גרינדן א ספעציעלע סעקציע פאר יידישער קונסט. ער וועט ווייטער זאמלען און רעגיסטרירן אלצדינג, וואס האט א שייכות צום היינטיקן יידישן לעבן אומעטום ווו נאר א יידיש לעבן איז פאראן. ועל כולם —

ער וועט מאכן די הכנות צו גרינדן א יידישע הויכשול, ווו אונזערע קומענדיקע פארשער, לערער און כלל-טוער זאלן זיך קענען אויסבילדן און צוגרייטן צו זייער טעטיקייט.

מיר גיבן זיך אפ א קלארן חשבון, אז דער פארמעסט איז א קאלאסאלער און אז מיר האלטן נאך ערשט ביים אנהויב. מיר ווייסן, אז בלויז ביי דער אקטיווסטער מאראלישער און מאטעריעלער אונטערשטיצונג פון דער ברייטסטער יידישער געזעלשאפט, פון אלע יידישער ישובים, פון ארגאניזאציעס און יחידים וועט דער ייווא קענען צוקומען צו זיין באר-

שטימונג — צו זיין דער שפייכלער און דאָס מייסטערהויז פון דער יידישער קולטור אויף אלע געביטן און אין אלע לענדער פון איר אנטפלעקונג, דער גייסטיקער קיבוץ-גליות פון אונזער עבר און אונזער היינט אין די אינטערעסן פון אונזער צוקונפט.

דער פארמעסט איז א קאָלאָסאלער. אָבער מיר זענען זיכער, אז דער ייוואָ וועט די נויטיקע הילף און די נויטיקע שטיץ געפונען אין דער פולסטער מאָס. דערפאר איז ערב אין זיין גרונט-כאראקטער, אי זיין ביזאיצטיקע געשיכטע.

נישט על-פי צופאל, נישט ווי א צוטראכט פון יחידים איז דער ייוואָ געקומען אויף דער וועלט. ער איז ארויסגערופן געוואָרן צום לעבן דורך די נויט-באדערפענישן פון די יידישע פאָלקסמאסן, וואָס זייער קאמף פאר א געזעלשאפטלעכער און קולטורעלער עמאנסיפאציע פאָדערט א וויסנשאפטלעכע פיקסירונג און פאָרשונג. עס האָט צו זיך קיין גלייכן נישט די סביבה, וואָס צוליב איר און פון איר ארויס האָט זיך דער ייוואָ געשאפן; ניי מוזן דעריבער אויך זיין די וועגן פאר דער יידישער פאָרשונג און וויסנשאפט, צוגעפאסט צו די ספעציפישע באדינגען פון דעם יידישן מאסן-לעבן און דעם גאנצן פארנעם פון זיין אלוועלטלעכער צעשפרייטקייט. געפונען און אויסשטרעטן די דאָזיקע וועגן איז געווען די שטרעבונג פון דעם אָרגאניזיר-קאָמיטעט פאר דעם יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט אין די פיר יאָר פון זיין עקזיסטענץ. און דערין שטעקט דער סוד פון זיין דערפאָלג. מיט די „שריפטן", וואָס ער האָט ארויסגעגעבן, מיט די זאמלונגען, וואָס ער האָט צונויפגעבראכט, מיט זיין ברייטער אויפקלערונג, מיט אויפשטעלן אין ווילנע דעם אייגענעם בנין, וואָס דארף שוין פארטיק ווערן די נאָענטסטע חדשים, האָט דער אינסטיטוט געוווּנען די אנערקענונג פון דער יידישער און נישט-יידישער געלערנטער וועלט, צוגעצויגן טויזנטער מיטהעלפער, איינגעקויפט זיך פריינטשאפט און ליבשאפט אין די ברייטסטע קרייזן פון דער געזעלשאפט.

מיר זענען איבערצייגט, אז די וואַרעמע סימפאַטיעס, וואָס האָבן ארומגערינגלט דעם אינסטיטוט ביז היינט, וועלן ווערן נאָך אינטענזיווער, בשעת עס איז געלעגט געוואָרן דער פעסטער יסוד פאר דער אלוועלטלעכער אָרגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט און דער ייוואָ טרעט ארויס אויפן ברייטערן שליאך פון פארשטארקטער טעטיקייט. אין דער איבערצייגונג רופן מיר די יידישע געזעלשאפט:

שליסט זיך אָן אין דער היסטאָרישער ארבעט פאר דער יידישער קולטור און וויסנשאפט!

שאפט לאנד-אָרגאניזאציעס און שטיצגרופעס פון דעם ייוואָ ווו זיי זענען נאָך נישטאָ, פארפעסטיקט די ייוואָ-אָרגאניזאציעס וואָס עקזיסטירן!

זאמלט מאטעריאל פאר אלע צווייגן פון ייוואָ!

העלפט באוואָרענען דעם פינאנציעלן באזיס פאר דעם ייוואָ!

לאָמיר בויען די יידישע אקאדעמיע און די יידישע הויכשול!

ווילנע, נאָוועמבער 1929.

די צענטראלע פארוואלטונג פון דעם ייד. וויסנש. אינסטיטוט.

— — —

מגפות און הונגערס-נויטן

אמאָל און היינט.

I.

דער אמעריקאנער סאָציאָלאָג עדוואַרד א. ראָס רעדט אר״ם אין זיין ווערק „פלאַץ פאר אלע?" אויך די מגפות און הונגערסנויטן פון די פריערדיקע יאָרהונדערטן, וועלכע האָבן רעגולירט די באפעלקערונגס-באוועגונג און נישט צוגעלאָזט קיין איבער-פראָדוקציע.

וואָלט מאלטוס — זאָגט ראָס — אין די פריערדיקע יאָרן געוועזן אנטוויקלט זיינע טעאָריעס, אז די מענטשן פארמערן זיך שטארקער ווי די לעבנס-מיטלען, אזוי וואָלט מען אים געוועזן אויסגעלאכט. דעמולט האָבן קראנקהייטן און אויך ווילדע חיות געמאכט גערעמער צווישן די מענטשן, אָבער קיינמאָל נישט קיין די דאגה וועגן חיונה.

אפילו אין פריען מיטל-עלטער, אזוי ארום 12 י. ה. איז דער פראָבלעם פון נארונג נישט געשטאַנען אין צענטער פון די דעמולטיקע אומעטיקע לעבנס-פארמען. פארקערט מ'האָט דעמולט ווי קיינמאָל נישט מער, געפירט א לעבן פון א זולל וסובא, און ס'איז פון אינטערעס צו באטראכטן א מאָלצייט פון יענע יאָרן: דאָס ערשטע געריכט: לעמערן-פלייש און עופות געקאָכט אין מאנדעלמילך, געבראָטענע הזירלעך, גענץ, קארפּן, העכט און א פאסטעט; צווייט געריכט: געבראָטענס פון וואלד-חיות, רייז מיט צוקער, פאָרעלן און איננווער; דריטנס: געבראָטנס פון גענז און הינער, קליינע פעגל געפרעגלט אין שמאלץ... כאראקטעריסטיש פאר דער קולטור פון אכילה פון דעמולט איז אז א בעל מלאכה'שער-צעך האָט באשלאָסן צו געבן די געזעלן צום אָונט-ברויט נאָר דריי פלייש-געריכטן...

דערפאר אָבער האָט מען זיך גאָר נישט אינטערעסירט מיט דער היגיענע. די מגפה-ריחות פון דער מיטל-עלטערלעכער שטאָדט, וועלכע האָבן זיך ארויסגעטראָגן איבער די הויכע מויערן און זיך פארשפרייט איבער דער גאנצער סביבה, האָבן דעצימירט די באַפעלקערונג. די משפחות זענען געוועזן זער גרויס, אָבער דער רוב פון די קינדער זענען געשטאָרבן פון קראנקהייטן. די שווארצע מגפה, האָט געפאָדערט מיליאָנען קרבנות. די פאָלקס-מנהגים האָבן געפעדערט די פארשפרייטונג פון די קראנקהייטן, וועגן וועלכע ס'דערציילט א קולטור-היסטאָריקער:

אין קאירא זענען בשעת דער שווארצער פעסט געשטאָרבן צו 1000 מענטשן א טאָג. אין כינא זענען אוועקגעפאלן 13 מיליאָנען, אינדיע האָט זיך אויסגעליידיקט פון מענטשן, די טאַרטאַריי, מעזאָפאָטאַמיע, סיריע און ארמעניע זענען באדעקט מיט מתים. אויף אלע שטראָזן, לאגער-פלעצער, דאָרט ווו ס'פלעגן זיך פארהאלטן די גרויסע קאראוואנען איז געוועזן פול מיט טויטע. ציפערן האָט כמעט פארלוירן אלע איינוווינער. אויפן מיטל-לענדישן ים האָבן ארומגעבלאָנדזשעט שיפן אָן פירערס, וועלכע האָבן אויף די ברעגעס, ווו זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט, פארשפרייט די מגפה.

ביי דעם מאסן-טויט איז נישט געוועזן קיין שום סכנה, אז ס'וועט אנטשטיין אן איבער-פראָדוקציע פון באפעלקערונג.

די קראנקהייטן האָבן ביי די וועגן ווי די מענטשהייט האָט געוואנדערט, געלויערט ווי א מחנה וועלף אין א שווערן ווינטער. דאַריוס דער פערזישער קעניג, האָט פאר זיין טויט געזאָגט דאָס טיפע וואָרט, אז דער מענטש האָט טויזנט טירען, ארויסצוגיין פונם לעבן.

ראָס וויזט נאָך, אז די מענטשן בלייבן געזונט, לעבנדיק אין פרימיטיווע פארהעלטנישן. די שווארצע אין אויסטראליע, זענען איידער זיי האָבן דערקענט די ציוויליזאציע געוועזן שטארק און גליקלעך. זייערע שוואכע און נישטגעראָטענע קינדער באזייטיקן זיי אליין, נישט צולאָזנדיק, אז דאָס נישט לעבנספעאיקע זאל זיך פארמערן.

אין די שטעדט אָבער, אין דער סביבה פון ציוויליזאציע, איז די שטערבלעכקייט א גאָר גרויסע. זי דערגרייכט צאָלן, וועלכע מ'קאָן קוים גלויבן. אפילו לאָנדאָן האָט ביז שפעט אין 18-טן י. ה. געהאַט מער טויטע ווי געבורטן.

אינטערעסאנט איז אויך די געשיכטע פון איינצעלנע קראנקהייטן. דאָס צרעת, איז געווען אין די אלטע צייטן איינע פון די שווערסטע מגפות און שטראָפן פון גאָט. שוין 2400 יאָר פאר קריסטוס האָט עגיפטן דערפון געליטן. דורך די פערזער-מלחמות, איז די מכה פארשלעפט געוואָרן קיין גריכנלאנד און פון דאָרט האָט זי זיך פארשפרייט איבער אייראָפּע. אויך די פּאַרצייטיקע יידן האָבן דערפון געליטן, צרעים זענען איזאָלירט געוואָרן און אלס טמאים אויסגעשטויסן מהוץ למחנה. איצט איז די קראנקהייט פון אייראָפּע פארשוווּנדן — אחוץ רומעניע, ווו ס'איז פאראַן א באזונדער פלאַץ פאר די לעפּרא-קראנקע, פון וואַנעט זיי צעלויפן זיך יעדעס מאָל, פארשפרייטנדיק דאָס הולאת. — אין נאָר אין דרום-אפריקא איז דער חורבן פון דער מכה נאָך זער א גרויסער.

די כאָלערא שטאַמט פון אינדיע, פונם גאנגעס-דעלטא האָט זי זיך פארשפרייט איבער דער גאנצער וועלט. אין אייראָפּע האָט זי זיך באוויזן 1871 און געפאָדערט גרויסע צאָלן פון קרבנות באזונדערס אין רוסלאַנד.

דעער פלעקטיפוס ווערט פארשפרייט דורך די כנים און באווייזט זיך אומעטום דאָרט ווו מענטשן וואוינען אין ענגשאפט. אויך די מגפה האָט אין אמאָליקע יאָרן רואינירט די מענטשן. אפילו אין ענגלאנד זענען אין די יאָרן 1846 ביז 1848 פאָרגעקומען מער ווי א מיליאָן טיפוס-פאלן. אין דרייסיקיעריקן קריג זענען געשטאָרבן מער זעלנער דורך טיפוס ווי דורך די ביקסן.

אין יאָר 1918 האָט דער טיפוס געבישעוועט אין רוסלאַנד אויף א מוראדיקן אופן און לענין האָט דעמולט געזאָגט: „סאיז נישט פארענטפערט דער פראָבלעם צו וועט די לויז באזיגן דעם סאָציאַליזם, צי דער סאָציאַליזם די לויז".

דער נצחון-פולער קאמף קעגן די מגפות הויבט זיך אָן ערשט אין די זעכציקער יאָרן פונם פארגאנגענעם יאָרהונדערט: דער ענגלישער כירורג יוסף

דער אָפּגעזונגטער

י. מ. ווייסענבערג.

ווען איך טו א טראכט וועגן ווייסענבערגן קומט מיר קאָפּ אריין לערמאנטאָווס פערז פונם „ליד וועגן סוחר קאַלושניקאָוו":

„און ער איז אומגעפאלן ווי א יונגער פיכט,
ווי א יונגער פיכט אינם פיכטן-וואלד"

ווארום דער „פאל ווייסענבערג" איז עפעס פיל מער ווי א „פאל" עס איז א פראָבלעם. דער פראָבלעם פונם קינסטלער, וואָס קומט פונם ארבעטער-מיליע מיט אלע נויטיקע אטריבוטן צו שאפן דאָס גרויסע ווערק און ווערט צעבראכן.

און גראָד אָט דער פאל איז בכלל נישט ענלעך צו יענע מער פילאנטראָפיש סענטימענטאלע ווי ווירקלעכע, וועגן וועלכע ליריש געשטימטע ביבליאָגראפן האָבן ליב זיך צו צעשפרייטן: ווייסענבערג האָט זיך אויסגעשניטן אין דער אָרימקייט פון דער יידישער ליטעראטור מיט ווערטן, וואָס פאר א סך אנדערע וואָלט עס געקלעקט אויף א גאנץ לעבן אונטערצוהאלטן א ליטעראַרישן רענאָמע.

האָט זיך ווייסענבערג צופיל, אָן א מאָס פון עקאנאָמיע, זיך צעשפליטערט, זיך צעשטערנצלט? ניין. פארקערט, אלס קינסטלער האָט ער באוויזן די גרעסטע מאָס פון עקאנאָמישקייט, נישטאָ ביי אים קיין גלאט שרייבעכץ. יעדע נאָוועלע, יעדע פראזע אין א נאָוועלע איז אן אויסגערעכנטע, א קלאָרע, א פּראָפּאָרציאָנעל געבויטע. האָט אפשר ווייסענבערג אָנגעהויבן מיט פאנטאסטישע נעבל-וויזיעס, ווי עס פאַסירט מיטן רוב אונטערגעבראָכענע טאלאנטן? אויך נישט. ווייסענבערג איז רעאליסטיש דורך און דורך, דער רעאליסטישער צווישן אונזערע שרייבער, דער הונדערטפּראָצענטיקער. ווי-זשע דען ליגט דער סוד פון זיין צוזאמענברעכן? איך מיין, אז אין דער סביבה. פאר אזא עכטן פאָלקס-טאלאנט איז נויטיק א גינסטיקע ליטעראַרישע אטמאָספער צום אטעמען. די סביבה האַלט אונטער, אינספּירירט, פירט ארויס אין א צייט פון פלאָנטער. און אונזער ליטעראטור איז ביז היינט א ליטעראטור פון פערזאָנען, פון יחידים. זי איז א צענטרלאָזע, ווי מלך ראַוויטש האָט עס ריכטיק דיאגנאָסטיצירט. ס'איז אפשר א פּועל-יוצא פון די באדינגונגען, ביי וועלכע עס קומט איר אויסצו אנטפלעקן זיך. מ'קאָן נישט זיין אין איין צייט אן אמעריקאנער, א פוילישער און א רוס'שער. אונזער ווירקלעכקייט איז אָבער אזעלכע. ס'איז א פאַקט. אלס ערשטער גרויסער קרבן איז געפאלן ווייסענבערג.

איך ווייס וואָס ס'איז דעם צו ענטפערן דערויף. איך ווייס, אז אין קלענסטן ווינקאלע קאָן אן אָריגינעלער קינסטלער אויפבויען פּתום און רעמסס. עס הענגט אָבער אָפּ פונם כאראקטער פון זיין טאלאנט. אזא לעבנס-יאָ-זאָגער ווי ווייסענבערג מיט זיין פארנעם האָט נישט געקאָנט זיין קיין פּרוש און ווערן א נביא פון זיין ווינקל. ער איז בכלל דער היפוך פונם נביאישן, זיין קאָנטאקט מיטן לעבן איז א זיכטלעכער א פונעף-חושימדיקער. האָט מען טאַקע געקאָנט דערוואַרטן, אז ער וועט גיבן דאָס גרויסע ווערק פונם זאכלעכן לעבן, דאָס גרויסע רעאליסטישע לייוונט. לייוונט זאָג איך, ווייל ער איז ווייסער רייס אין אונזער ליטעראטור, דער מאָלער פאר-עקסעלענץ, דער „פלעןנעריסט". דער גוף פון זיינע פערזאָנאַזשן איז נישט קיין מיטל צו אנטדעקן עפּעס אנדערש. זייער גוף דאָס איז זייער נשמה, זייער מוסקולאַטור איז זייער אָפענער גייסט. דאָס מערקווירדיקסטע פאר מיר איז דאָס, וואָס ווייסענבערג האָט נישט אָנגעהויבן טאַפנדיק דעם וועג. פון דער ערשטער נאָוועלע, מיט וועלכער ער איז ארויסגעטרעטן, ביז דער לעצטער — ליידער איז דער וועג געווען א קורצער — הערשט א זאַנדעריבארע גלייכקייט, גלייכגעוויכטיקייט, א געמאָסטענע קראפט. נישטאָ ביי אים קיין נעבעכלעך, קיין צעשפאלטענע, קיין צווייפלער. מענטשן זענען וואָס זיי זענען: קליינע בעל-עבירהס, נישט באזונדערס שלעכט, נישט באזונדערס גוט, אזוי איז זייער גאָט, אזוי איז זייער לעבן. וואָס זשע דען מאכט זיי פאר ווערטיק פארן קינסטלער? דאָס טאַקע וואָס זיי לעבן. נישט זיי זענען דער עיקר. נאָר דאָס פארבארגענע, וואָס אנטפלעקן זיך דורך יעדער זייערער באוועגונג, זייערע אפּעטיטן צום לעבן. אָט די באוועגונג איז שוין נישט אזוי קלאָר, ז' מאַכט השבון. דער קינסטלער מאכט נישט דעם השבון. דאָס איז אונזער זאך, די זאך פונם דענקענדיקן לייענער.

ווייסענבערג, האָב איך געזאָגט, איז דער הונדערט-פּראָצענטיקער רעאליסט. וואָס עס טיילט אים אויס פון זייערע עלטערע און אויך פון די יינגערע, דאָס איז דאָס פעלן פון ספּעציפישקייט... נישטאָ ביי ווייסענבערגן דאָס „פּינטאלע ייד" פון וועלכן אפילו אזעלכע מאָדערנע קינסטלער ווי גלאַזמאַן און אפּאַטאשו קאָנען זיך נישט באפרייען. דעריבער איז נישטאָ ביי איר די ספּעציעלע יידישע פּראָבלעמאַטיק. ס'איז זיין שטארקע אָבער אויך זיין שוואכע זייט. ער האָט געמאָלט סתם מענטשן. ווען חיות האָבן זייערע קינסטלער, וואָלטן זיי אפשר אזוי געמאָלט חיות... און דאָך געלונגט עס ווייסענבערגן צו שאפן אן „אַמביאַנץ" ווי זעלטן וועמען פון אונזערע שרייבער. ס'איז אָבער א סביבה אָן שטימונגען, ווייל פאר שטימונגען דאַרף מען האָבן קאָלירן, עפּעס נישט דערזאָגן. ביי ווייסענבערגן איז אָדער טאָג אָדער נאכט. נאָר דערפאר איז עס אזוי רעליעף, אזוי ארומגעשניצט די קאָנטורן, אז מאמענטנווייז דערגרייכט ער יענע שווערע ערנסטע פּאָעזיע, וואָס דערהויבט איינפאכע מענטשן אין גרויסע שעהן.

פון וועמענס שול איז ער געקומען? ביי וועמען פון אונזערע גרויסע געגאַנגען, געווען באאיינפלוסט? איך זע כמעט נישט. דער איינציקער מיט וועמען ער האָט יאָ עפּעס געמיינזאַמעס איז עס אַש פון די נאָר ערשטע ווערק, אָבער ווייסענבערג איז א פאָלקאָמענער רייפער, קינסטלער. זאל אָט די רייפקייט זיינע געוועזן זיין „בעוכרייו"?... „קיין מייסטער ווערט נישט געבוירן" זאָגט דאָס פאָלק. הייסט עס, אז א מייסטער דאַרף [illegible] ווערן. מען דאַרף דורכגיין דורך אלע חבלי לידה... אָבער דאָ הויבט זיך שוין דאָס מלכות פון פּראָבלעמען. און נישטאָ קיין ווייטערפנדיק ווערק אָן קיין ווייטצילנדיקע פּראָבלעמען. ווייסענבערג איז אפנים נישט דערצו באשאפן. ער איז דערצו באשאפן. ער איז געקומען פון דער יידישער ארבעטערשאפט, וועלכער האָט צו יענער צייט „געעפנט די אויגן" (נישט פּראָפּאַגאַנדיסטיש, נאָר וועלטבאַנעמענדיק און עפנענדיק די אויגן געזאָגט: ס'איז גוט. כדאי. די אנטוויקלונג וואָס לויערט אונטער די פּלייצעס נישט געפילט. און דעריבער די אייגענע קראפט נישט מעגאַזשירט... וואָס פאר אן אונטערשיד אין גורל צווישן אים, ווייסענבערגן און אשן צ. ב. ש. וועלכער הערט נישט אויף צו וואַקסן אין אלע זינען! נאָר... שליסלעך, ווי דער דייטש זאָגט, מיר וועלן איבערקרייסן דעם בליק פון דער ווייסענבערג-טראַגיק, די טראַגיק פון דעם שטארק טאַלענטירטן פאָלקס-מענטשן און א קוק טון אין אַקטיוו. וואָס זאָגט דאָס בלעטל ווייסענבערג און אונזער ליטעראטור.

מ'זאָגט, אז פארן יידישן רעאליזם זענען מעגלעך נאָך וועגן אחוץ יענע, וואָס מיר קענען פון אונזערע קאָנסאַקרירטע קאָריפעען, אז סיי אין פאָרם, סיי אין תוך איז דער וועג נאָך אן אָפענער, אז ס'איז נאָך פאַראַן א הומאָר, א נישט-שלום עליכם'ישער, אן ארט דערציילן א נישט-רייזין'ישער און אפילו א נישט-אַש'ישער (אַש פון די נאָוועלן, אַש דער ראָמאַניסט קומט דאָ נישט אין קאָן), מיט איין וואָרט, א 100-פּראָצענטיקער רעאליזם מיט זייערע מיטלען — דירעקטע מיטלען — צום אנטדעקן שיינקייטן, אויפדעקן מענטשנס-לעבן. אפילו די פאָלקסטימלעכע מעשה, אָט דער אויסשליסלעך פּרץ'ישער זשאַנער, איינער פון די שווערסטע, פון די גליטשיקסטע, אויך דאָרט האָט ווייסענבערג געוויזן אן אנדערן דרך, אן אנדער ארט דערציילן, אָן יענע געוואַלטיקע מאַרך-בליצן, אָבער דערפאר וואָס פאר א טיפער אָפּטענונג, וואָס פאר א מיט-נאַכט'שער פאָלקס פּחדים'דיקער אקצענט. א פּאָר דינע ביכלעך — דאָס איז דער רעזולטאַט פונם ווייסענבערג'ישן קינסטלערישן וועג. אָבער דערפאר א וועג, וואָס באַטייט וויפיל זענען זיי פון די איצט יינגע זער טאַלענטירטע, וואָס טרעטן אין דעם וועג, אויף זייער מאַניר און שטייגער און דערקענען עס נישט! אָבער דערפילן דעם. פּנים-ווייסענבערג האָט נאָך קיינער נישט דערפילט ביי אונז. דאָס פּלאַץ וואַרט. און ווער ווייסט, וויפיל ס'וועט נאָך אַוועקגיין צו וואַרטן. קיין ווייסענבערגס דערשיינען נישט יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק, סיידן אפשר — א. מ. פוקס.

משה אלטמאן.

נאָוועמבער 1929.

— — —

ליסטער האט אבסערווירט, אז מ'קען נאך אן אפעראציע פארהיטן דעם פאציענט פון א בלוטפארגיפטונג, אויב מ'פארהיט די וווּנד פון א באריורונג מיט דער לופט. ער האט אנגעהויבן פארווענדן קארבאל-זויערקייט, כדי ס'זאל זיך בילדן א פארהארטונג אויף דער שטעלע און נישט צולאזן קיין לופט. אזוי ארום איז ער געווארן דער פאטער פון דער אנטיסעפטיק אין דער כירורגיע.

דער פראנצויזישער א"צט לואיס פאסטער האט נאכגעוויזן אז די קראנקהייט מילצבראנדיקייט, ווערט ארויסגערופן דורך גאנץ קליינע באשעפענישן: „באקטעריען" די אנטדעקונג איז געווארן דער יסוד פון דע רבאצילן-טעאריע פון די קראנקהייטן. און ער האט באשאפן א קעגן-גיפט צו דער מילצבראנדיקייט און שטעטער (1885) קעגן שגעון ביי הונד.

ערשט אז מ'האט ארויסגעפונען דעם באציל פון טיפוס, טובערקל, דיפטעריטעס, כאלערא, רויטע צוואנג און קייכ-היס איז מעגלעך געווארן דער קאמף קעגן זיי, ווערן. דאס וואסער, די מילך, די לעבנסמיטלען איבערוואכט און געהיט. ווערן די כנים און אנדערע אינזעקטן פארטיליקט. און אלס בעסטע פראפילאקטיס איז די לופט, ליכט און ריינליכקייט.

אין ציוויליזירטע לענדער פון מערב און אין אמעריקע ווערט די געזונדהייט פונם יינגען דור איבערגעוואכט, אנגעהויבן שוין פון דער צייט ווען די מוטער איז מעוברת. אין אמעריקע איז א ווען-קאמף צווישן די איינצעלנע שולן און אנשטאלטן צו פארהיטן קראנקהייטן, א זילבערנעם בעכער באקומט יענע שול וועלכע האט אויפצוווייזן די קלענסטע צאל פון קראנקהייטן צווישן די תלמידים.

דאס וויכטיקסטע איז אויפצוקלערן די באפעלקערונג וועגן די סכנות פון מגפות. די פרעסע, לעקציעס, פילמען, ראדיא און פלאקאטן, מוזן באנוצט ווערן אין קאמף קעגן די מכות.

ס'איז א סימן פון דעם טרויריקן מצב אין רומעניע, אז ס'הערן זיך נישט אויף די שארלאך, טיפוס און אנדערע חולאתן.

בכלל קאן מען אנווייזן, אז דער שוץ פון געזונט האט ביז היינט שטארק פראגרעסירט. מיר געפונען זיך נאך אין דער מיט פונם שווערן קאמף מיט אונזער גרעסטן שונא וועלכער איז אן אינו נראה, אבער ס'גייט פארויס.

אמת, גוטע דירות און קרעפטיקע היונה זענען דאס וויכטיקסטע פאר א געזונטער אנטוויקלונג. אזוי לאנג אבער מענטשן הונגערן און וואוינען אין פינסטערע, נאסע קעלערס, איז דער קאמף אן אומזיסטיקער

וועגן די הונגערס-נויטן א צווייטער ארטיקל.

היינריך דעליגדיש.

———

נאָטיצן

„די וואך".

דער בלאטער האט געפלאצט. די דינע פעדים וועלכע האבן זיי פארבונען זענען איבערגעריסן געווארן. די ביז אהער אין דער שטיל געפירטע רייבערייען זענען אויסגעוואקסן צון א באדייטונגס-פולן קאנפליקט. די פאלעסטינער געשעענישן זענען נאר געווען דער לעצטער, אבער נישט דער וויכטיקסטער שטויס צום ארויסטריט פון די פיר שרייבער-פערזענלעכקייטן פון דער „פרייהייט". ליוויק, ראבאי, ביירישא און רייזין. ס'אונטערליגט נישט דעם מינדעסטן ספק אז יעדערער אין וועמען ס'איז נאך נישט אויסגעלאשן דאס פינטאלע „איך", וועט זיך נישט סאלידאריזירן מיט פאגראמטשיקעס קרוינענדיק זיי מיטן נאמען רעוואלוציאנערן. „וואלט דאס באמת געווען אן אויפשטאנד קעגן דעם אקופאנט, פארוואס איז נישט דערמארדעט געווארן כאטש איין ענגלישער באאממער? פארוואס איז נישט הרוב געווארן כאטש איין רעגירונגס-געביידע?". ניין און נאכאמאל ניין. כאטש פאגראמטשיקעס טאר מען נישט זאלבן פאר רעוואלוציאנערן. דעם דאזיקן עלעמענטארן אמת וואלט גענדארפט וויסן די אין שארלאך-רויטן מאנטל זיך וויקלענדיקן „פרייהייט". נאר געזאגט איז דאס נישט דער דיציזנדער מאמענט פון זייער ארויסטריט.

די הויפט-סיבה איז די „ליטוואקאווישינע" העלכע האט געוואלט אנבינדן טענדענצן די דאזיקע שרייבערס ביי זייערע ליטערארישע ארבעטן, אט דער ליטוואקאוו וועלכער האט געשטעמפעלט מ. מ. ספרים'ס ווערק פאר קאנטער-רעוואלוציאנער, ווייל פון זיין פען האט ארויסגערונען סארקאזמען-קאסקאד אויף אלע אונזערע וויכערניקאס, בעל-טאקסעס און סתם-געלד-זעק, אט דער ליטוואקאוו וועלכער האט ארייונגעשליידערט ש.-על כם אין הרם אריין וועלכער האט געשאפן מנחם מענדלען, אט די סימבאלישע קאריקאטור פון א מענטשן וואס ציט יניקה פון... לופט און האט געשטויסן צום נאטירלעכן ראדיקאלן אויספיר אז מיר מוזן דערציען א דור פון פראדוקטיווע מענטשן און מילנו גדול י. ל. פרץ דערפאר ווייל ער האט ארויסגעכישופט שלמהן אט דעם מיט ווינגענדיקע טריט שפרייזנדיק צו דער צוקונפט.

אט דער וויי-געשריי פון דעם ליטוואקאוו-דעספאטיזם, האט דורכגעלעכערט אונזערע אויערן נאך צוריק מיט צוויי יאר. (לייען נייע-רוסלאנד פון: זינגער) אט דער שטילער קאמף אין ראטן-פארבאנד און אין אמעריקע האט זיך אויסגעצייטיקט צו דעם הילכיקן „פרייהייט"-קאנפליקט. דער פועל-יוצא — דאס שאפן פון אן אייגענעם ארגאן „די וואך", א ארגאן, נאך וועלכן ס'האבן א סך אין דער שטיל געבענקט און ווי ס'וויזן די ערשטע נומערן, מיט וואס פאר א זויבערקייט און פיעטעט צום ווארט זענען זיי ארויסגעגעבן. און די אלע, ביי וועמען ס'איז פאראן ספיקות, וועלכע פייניקן דעם מוח, און פראגן וועלכע פייניקן דאס געוויסן, (און ביי וועמען זענען זיי נישט פאראן א הויך ליטוואקאוון און עפשטיינען) וועט אפשר אין די מיט פשטות געשריבענע לייוויק-שורות זייער לייזונג באקומען. און היינט וויפיל קלארקייט וועט ארייגעטראגן ווערן אין דעם תהו ובהו, וואס הערשט אין די ארבעטער-מיחות, וועגן דער פראלעט-קולט קאנצעפציע, אין וועלכער יעדערער טייטשט אריין און קאמענטירט אויפן סאמען מגושמריקסטן און לעבערלעכסטן אופן!

א שאד נאר, וואס ס'טיילן אונז וואכן-לאנגע פון איין נומער צו דער אנדערער און וואס מיר קאנען נישט תיכף און אומיטלבאר נהנה זיין פון די שאפונגען פון דער גרופע ארום דער „וואך".

ע. ר.

ש. אלמאזאוו.

* * *

רייזא שאווילאוון — א מתנה.

איך האב אויף פיל וועגן צעווארפן מיינע בלומען
און מיינע בעטן האב איך קיינמאל נישט געהיט.
כ'האב פון מיין הארצנס-ווייי קיין סאנעטן געשאפן,
איך האב דאס נישט געוואלט און נישט געווען פאר דעם
[געניט.

כ'האב שטיל אין זיך געשטיקט מיין צער און צארן
און מיינע לידער שטיל פאר זיך אליין געזונגען,
מיט טרערן זודיקע זיך אפט באגאסן דורך די נעכט
מיט מיר צוזאמענוויינען קיינמאל קיינעם נישט געצוווּנגען

איצט וועל איך מער די שטים אין זיך נישט שטיקן
וואס רייסט ביי מיר אין הארצן זיך ארויס
איך וועל מיין ליד צעזינגען און צעקלינגען
אויף דער גאנצער וועלט, ווי זי איז גרויס.

איך וועל פון מענטש צו מענטש גיין און רעדן
איך וועל מיין הארץ באפרייען פון אלע פענטעם, אלע פאסן
כ'וועל די פרייד, וואס האט מיר איצט באהערשט
און יובל אויסשרייען אויף אלע מערק און אלע גאסן

א קליינקייט.

אין דער טשערנאוויצער טאג-פרעסע איז געווען צו לייענען א וכוח צווישן דער זשערענטשאפט און א געוויסן דר. ענים, וועגן דעם יידישן מעטריקעאמט אין טשערנאוויץ. דער ענין איז זער אינטערעסאנט און איז א וויכטיקער עפיזאד צום קאפיטל ירידה פון דער יידישער קהלה.

אין אמאליקן עסטרייך איז די מעטריקע געווען א קאנפעסיאנעלע. דער „אבער-ראבינער" פון טשערנאוויץ האט זי געפירט און געהאט א גוטע קו, וועלכע האט זיך געמאלקן פולע איימערס געלד. איז געשטארבן דער אבער-ראבינער, איז דער אמט נישט איבערגענומען געווארן פון דער קהלה, וועלכע איז די בארעכטיקטע דערצו און אויך באשטימטע, נעסיניגט האט דעמולט איבער טשערנאוויצער קהל א זשערענט — נישט וויכטיק וועלכער — און דער אמט איז איבערגעגאנגע אין ארענדא צון א פריוואט-פערזאן, א געוועזענעם רעגירונגס-פונקציאנאר. יארן לאנג האט מען עס טאלערירט ווי דער מעטריקעארענדאר האט אויף א גאנץ אומדערהערטן אופן גענומען די העכסטע טאלסעס פאר געבורטן, שטארבן, גטן און מפּול זיין — נישט איינמאל האבן זיך ארויסגעריסן געשרייען פון ארבעטער און אנגעשטעלטע וועגן די צו הויכע, אומגעהערטע פרייזן נאר וואס איז געווען צו טון?

אויב די קהלה איז געווארן א פאשאליק, פאר וואס זאל נישט דאס מעטריקע-אמט זיין א פאכטונג?

איז געקומען דאס נייע געזעץ וועגן איבערגעבן די מאטריקן צו די קאמונאלע פארוואלטונגען און די אלטע ארכיוון צו די קהלות — האט דער טשערנאוויצער ביוראט פון דער קהלה איינשטימיק באשלאסן איבערצונעמען דאס אמט. און מ'מוז עס צוגעבן, אז דאס פארגיין פון דער זשערענטשאפט אין דעם פרט איז קארעקט און אנטשפרעכנדיק די כלל-אינטערעסן. ווייל דער ארענדאר נישט איבערגעבן די פאכטונג, ווי ער האט אזוי פיל יארן געמאכט אזוינע גלענצנדע געשעפטן — און פארפירט א פראצעס קעגן דער קהלה און דעם קולטוס-מיניסטעריום...

נייע ביכער

טראצקי: „מיין לעבן".

אין דעצעמבער-העפט פון דער דייטשער צייטשריפט „די נייע רונדשוי" געפונט זיך א לענגערער ארטיקל ס. זענגערס וועגן ל. טראצקיס נאר וואס ארויסגעקומענעם בוך „מיין לעבן". מיר געבן דא איבער די מארקאנטסטע שטעלן פונם ארטיקל:

„אפילו די, וואס זענען ריין ליטעראריש אריענטירט, וועלן אין טראצקיס מעמוארן נאך עפעס אנדערש און מיר געפונען ווי נאר דעם באריכט וועגן א לעבן, וואס איז אריין אין דער היסטאריע. טראצקי פארשטייט צו דערציילן, שילדערן, דארצושטעלן און צו פארמען א מאסע פון איבערלעבענישן, אזוי, אז זי זעט אויס ווי „קאמפאנירט". און אפילו מענטשן, וואס ווערן זיך מיט הענט און פיס אקעגן דעם רעוואלוציאנער, און וואס וואלטן אם ליבסטן אויפגערופן א גאנצע וועלט צום קאמף אקעגן אים, וואלטן פונדעסטוועגן זיין פארכאפט ביים לייענען זיין אויטאביאגראפיע. און גאנץ באזונדערס לייענענדיק די קאפיטלען, ווי דער געיאנטער, דורך א גאנצער וועלט פארפאלגטער רעוואלוציאנער דערציילט פון זיין מיטהילף ביים ארגאניזירן די אקטאבער-רעוואלוציע, פונם אויפבויען די שטארק רויטע ארמיי ארום א הויפן פארווארלאזטע לעטישע און כינעזישע זעלנער, און ווי ס'געלינגט אים, פארנדיק אין זיין צוג פון איין פראנט-טייל צום אנדערן און באווייזנדיק זיך ווי א בליץ-ליכט אומעטום, ווי ס'איז פאראן א סכנה פאר דער יונגער מלוכה, אפצוווארגן איין בירגערלעכן גענעראל נאכן אנדערן. אט דאס קאפיטל 24, וואס באשרייבט דעם מיטאס פונם צוג, וועט בלייבן אין דער וועלטליטעראטור וועגן דעם אומגעהייער שטארקער, ווייל פשוטער און נישט געקונצלטער דארשטעלונג פון דעם געשעעניש, וואס איז אן א פארבילד אין דער וועלטגעשיכטע, און פון דעם הערא'ישן אויפטו טראצקיס, וואס פאר אים האט אפילו לענין, כמעט תמיד זער „שפארעוודיק אין לויבן, זיך געמוזט פארנויגן.

דער ארטיקל-שרייבער נעמט שטעלונג צו דער פראגע, ווי אזוי ס'קומט, אז דער „אינטעלעקטועלער" טראצקי האט געהאט אזא מעכטיקן איינפלוס אויפן פראסטן ארבעטער און פויער און פארענטפערט זי אט ווי: „די דרום-רוסישע היים אין וועלכער דאס קינד פונם יידישן גוטסבאזיצער וואקסט אויף און פארלעבט דארט די ערשטע ניין יאר זיינע דערמאנען אין דער וועלט טאלסטאי'ס און זענען צומאל געשריבן ווי מיט זיין פען. ווי שטארק איז דאס שפעטער אזוי פאראינטעלעקטואליזירטע געהירן געווען פארוואקסן מיטן דארפישן און פויערישן לעבן, און ווי שטראמט איבער אט דאס קינדלעכע הארץ, וואס וועט אין א פאר יאר ארום זיך איבערציען מיט א הארטן פאנצער, מיט רחמנות מיטן ארעמען געפלאגטן מוזשיק.

פון די זכרונות פילט מען פון וואנען די כוחות שטאמען, וואס, האבן שפעטער דעם רעדנער טראצקי אויפגעשלאסן דאס הארץ פונם רוסישן פויער און ארבעטער. ווי אנדערש לעזן זיך נאר די גלייכע קאפיטלען און די ביאגראפיעס פון מארקס אדער לאסאל, פון די שטאטגעבוירענע רעוואלוציאנערן. אין זיינע יינגע יארן האט טראצקי אין זיך אויפגעזויגן דעם רח פונם בארן מיט אלע זיינע לײדן און פריידן, וואס ער פארשאפט דעם פויערסמאן, ווי א געבוירענער לאנדסמאן האט ער זיך אויסגעקענט אין אלע צווייגן פון דער לאנדווירטשאפט.

דאס שטענדיקע פארבונדנזיין מיט דער נאטור האט געשא"פט זיינע חושים און האט, ווייזט אויס, אין אים געשאפן די נייגונג צום לײדנשאפטלעכן יענער אין סאלדאטן, צו וועלכן טראצקי האט זיך שפעטער אנטוויקלט און דערמיט אזוי פארהידושט זיינע מיטארבעטער, וואס פלעגן פריער מיט אים טאג און נעכט-לאנג זיצן ביי די שאך-טישלעך, און די פארייבערטע מערב-איראפעאישער קאפעהייזער."

וועגן טראצקי דעם רעוואלוציאנער שרייבט זענגער: „דער פאלארשטערן אין זיין גאנצן לעבן איז געווען דער גלויבן אין זיג פון דער רעוואלוציאנערער אידיי. דער גלויבן אויסצולייזן די מענטשהייט דורך ארייינפירן זיי אין דער קאמוניסטישער געזעלשאפטסארדנונג, און דער גלויבן אנ'ם באשטיין פון דער רעוואלוציע אזוי לאנג, ביז די ווירקלעכקייט וועט האבן באשטעטיקן איר נצחון. שוין גאר פרי ווערט ביי טראצקין אט די וועלטאנשויונג צום טרייבנדיקן כח פון זיין גאנצן לעבן. ביי לענין זעען מיר דעם גלייכן פארגאנג, נאר קאנצענטרי' טער, אזוי קאנצענטרירט, אז אלע אנדערזייטיקע אינטערעסן ווערן אונטערדריקט, צוליב דעם איינציקן גרויסן ציל, צוצופאסן די מארקסיסטישע טעאריע צו די באזונדערע רוסישע פארהעלטנישן. ביי טראצקין אבער איז אליץ מענטשלעכער, ווייכער, און צעצווייגטער. אפילו אין די שלאכטן האט ער נאך דאס באדערפעניש נאך קינסטלערישע רעפלעקסן. זיצנדיק אין טורמע, נאך דער נישט געליקטער ערשטער רעוואלוציע, פארשלונגט ער מיט א פיזישן לוסטגעפיל, ווי א פיינשמעקער טרינקט פון א פיינעם וויין, די גרויסע קלאסיקער פון דער איראפעישער ליטעראטור." און ער אליין דערציילט, אז אין וואנאן, בשעת בירגערקריג, האט ער תמיד געפונען א פרייע שעה פאר נייע ביכער פון דער פראנצויזישער ליטעראטור. אזעלכע נייגונגען און באדערפנישן לאזן זיך אין לענינס לעבן קיינמאל נישט געפונען, ער איז געווען א מאנאמאן פון דער רעוואלוציאנערער אידעע און האט נישט פארמאגט די „מענטשלעכקייטן" און „שוואכקייטן", וואס פון זיי שטראמט אזוי פיל ווארעמקייט אין טראצקיס לעבן. נאר פונדעסטוועגן האט ער אויך פארמאגט די געהעריקע מאס ברוטאליטעט און הארטקייט, וואס דאס שיקזאל פאדערט פון א מענטשן פון וועלטהיסטארישן פארמאט: דער ליטעראריש גורמע האט אין בירגערקריג קיין איין רגע זיך נישט באקלערט, צו לאזן דערשיסן רעגימענטס-קאמאנדאנטן און פאלקס-קאמיסארן, אז זייערע סאלדאטן, געפאקט פון פאנישן שרעק, זענען אנטלאפן פאר די „ווייסע".

ס'איז קלאר, אז אין די מעמוארן פארנעמט א גרויס ארט זיין פאלעמיק מיט דער איצט הערשנדיקער מאכטגרופע, מיט דער גרופע ארום סטאלין, וועמען ס'איז געלונגען טראצקין ארויסצושליידערן פון זיין וועג. זענגער ווייזט אויף דעם קעגנזאץ צווישן טראצקי און סטאלין, וואס איז אין אידעאלאגישן זין א קעגנזאץ צווישן אינטערנאציאנאלן און נאציאנאלן סאציאליזם. דער קורס אין קרעמל דעקט זיך היינט, נאך א לאנגן קרעוועןען-זיך, פון רעכטס אויף לינקס און פון לינקס אויף רעכטס, כמעט אינגאנצן מיט טראצקיס אנשויונג. אדער, ווי טראצקי זאגט דאס: „די קרעמל-לייט לעבן היינט פון די טשערעפעס פון מיין אפאזיציע-פראגראם". נאר דא ווייזט זיך די גאנצע טראגיק פון אט דעם פראגראם. כאטש טראצקי איז זעלבסטפארשטענדלעך אקעגן יעדן ליבעראלן אדער דעמאקראטישן שטאט, און איז פארן טערער אקעגן יעדן, וואס איז ווירטשאפטלעך אדער קולטורעל אנדערש אריענטירט, — פונדעסטוועגן פאדערט ער אין דער פארטיי פרייהייט פון דיסקוסיע — מיט אנדערע ווערטער — דעמאקראטישע רעכטן. ס'איז מערקווירדיק, וואס א מאן פון גייסטיקער גרייס ווי טראצקי הידושט זיך איבער דער ביראקראטיזירונג און סעקטעס. נאר, שליסט זענגער זיין ארטיקל, אויך פון דעם געזיכטספונקט ווארפט טראצקיס בוך מער ליכט אין רוסישן השכות, איידער די מייסטע ביכער וואס זענען ביז איצט פאר אדער קעגן דעם באלשעוויזם אנגעשריבן געווארן.

י. ב.

———

יוועלן און זייגערס בוכהאלץ, נאר רינגפלאץ 6
29 יאר דאס פארטרויען פון די קונים.

שרייבט דר. גוטהערץ אים אין ערנסטע ווענדונג אין דער פרעסע, א לאָגישע און גערעכטע, אז ער זאָל נאָך אין לעצטן מאָמענט איינגיין אויף א פשרה און נישט דערפירן צון א שקאנדאל — ענטפערט דער געוויסער דר. ענים אז „ער וויל נישט". און דער פראָצעס וועט גיין צו דער גרויסער שאנד פון דער טשערנאָוויצער קהלה, ווי ס'איז מעגלעך אזא אמט זאָלן יאָרן לאנג בלייבן א פריוואטע אונטערנעמונג!

א קליינקייט? אָבער כאראקטעריסטיש פאר די ירידה-צושטענדן אין דער גרויסער עיר ואם בישראל טשערנאָוויץ!

ב. ע.

— —

י. מאסטבוים וועגן פרץ.

דער צווייטער ארויסטריט פון יואל מאסטבוים אין טשערנאָוויץ איז געווען געווידמעט י. ל. פ ר צ ן. דער אָוונט האָט באקומען א באזונדערן טאָן דורך משה א ל ט מ א נ ס באגריסונג צום גאסט און א קורצער אבער אָריגינעלער אָפשאצונג פון פרץ'ן, דעם דיכטער.

מאסטבוים האט געשילדערט פינף געשטאלטן פון דעם אומפארגעסליכן שרייבער, ווי פינף פארשידענע קוואלן וועלכע זענען צוזאמענגעפלאָסן צון איין אייגנהייטלעכער, הארמאָנישער פערזענלעכקייט מיט גרויס אינטערעס האבן די מחנות ייגנטלעכע, צוגעהערט די פרטים און שילדערונגען פון פרץ'ס טאָג-טעגלעכן לעבן, פון זיין וועג אין דער גמינע אריין, ארבעטן אין דער קאנצעלאריע און זיין פליען אויף די פליגלען פון גייסט נאָך העכער ווי אלע אנדערע פאר אים. פרץ דער טרוימער פון גליק פאר די מאסן, פרץ דער ראָמאנטיקער, וואס הערט די זינגנדיקע נשמה פון הסידות, פרץ דער טרויערנדער אין „ביי נאכט אויף אלטן מארק" איז דורכגעפירט געוואָרן, אזוי אז אלע, אפילו די יינגסטע, האָבן פארשטאנען, די גרויסקייט און מעכטיקייט פונם מייסטער. מאסטבוים איז א דאנקבארער תלמיד און ער צעטראָגט דעם שם פון פרץ'ן אומעטום ווי ער קומט.

די פאָרלעזונגען אוים זיינע אייגענע כתבים האבן די צוהערער אויפגענומען מיט אפלאָדיסמענטן.

— — —

דעפּ. לאנדוי וועגן זיינע איינדרוקן אין א"י.

דעפוטאט ל א נ ד ו י, וועלכער האָט היינטיקן הארבסט געמאכט א שטודיען-רייזע איבער א"י איז געקומען זיך טיילן מיט זיינע איינדרוקן און באָאבאכטונגען מיטן טשערנאָוויצער עולם. אלס גאסט פון די רעוויזיאָניסטן האָט ער פארגאנגענעם זונטאָג אין יידישן הויז געלייענט א לעקציע א. ד. ט. „וואס איך האָב געזען און געהערט אין א"י".

א טויזנט-קעפיקער עולם האָט מיטן גרעסטן אינטערעס צוגעהערט זיינע אויספירונגען. ווי דער רעפערענט האָט איבערגעגעבן איז אין א"י נישטאָ דער יאוש אליין אויך נישט די שטימונג, וועלכע באהערשט אונז דאָ, אין דער ווייטנס, נאָך די אויגוסט געשעענישן. מ'ארבעט, מ'קויפט באָדן, מ'קאָלאָניזירט און מ'האָפט אויף א פארשטארקטער עליה. ריכטיק האָט לאנדוי אָנגעוויזן אז דער א"י-דיקער ישוב איז א שטארק ענאָצענטרישער, וועלכער אינטערעסירט זיך מיט גאָר נישט אויף דער וועלט א הויך מיט א י י ג ע נ ע ע נ י נ י ם. לאנדוי דרינגט דערפון ארויס, אז דאס ווייזט, אז זיי האָבן געפונען א פ אָ ט ע ר ל א נ ד — באמת איז אבער דער עגאָצענטריזם דאס פארטון זיין נאָך מיט זיך אליין, א באווייז פון שטארקע קאמפן וועלכע ס'קומט אוים צו פירן פאר זייער טאָג-טעגלעכן לעבן, א פאָרצערן פון אלע ענערגיעס אזוי, אז ס'בלייבט נישט קיין שום כח און א מעגלעכקייט זיך אויך פארנעמען מיט אנדערע ענינים מחוץ פונם אייגענעם האָריזאָנט. אומגערעכט איז אויך לאנדוי, ווען ער קלאסיפיצירט די אראבער אלס א ו מ ק ו ל ט ו ר ע ל און נישט פעאיק צו נאציאָנאלער אָרגאניזאציע. זיכער קען מען נישט מעסטן מיטן אייראָפעאישן מאסשטאב דאס אראבישע פאָלק און זיינע קולטור-שאפונגען זענען נישט צו פארגלייכן מיט די פראָדוקטן פון דער אייראָפעאישער ציוויליזאציע.

אבער „ווילדע" זענען זיי בשום אופן נישט!

לאנדוי האָט דערציילט אז ער האט געהאט אן אינטערוויו מיטן גרוים-מופטי פון ירושלים, דעם הויפטשולדיקן און הויפטהעצער אָן דער שחיטה און אָן אלע אומרוען. דער זשורנאליסט לאנדוי, וועלכער איז געפאָרן זוכן א שטיקל סענזאציע, האט דער-מיט ארויסגעשטעלט א צונג דעם ציוניסט לאנדוי, וועלכער איז געפאָרן פארגיסן א טרער אין זוכן נייעם מוט און כח פאר וויטערע ציוניסטישער ארבעט. און אָט דאָס דערמאָנט מיך אָן די באוויסטע קאָרעס-פאָנדענטן פון פראָנט וועלכע האבן פארלוירן יעדע דיסטאנץ צו מענטשלעכן חורבן און עלענד, אבי צו האָבן עפעס צו מעלדן זייער ציטונג.

לאנד'ים רעפעראט האט א"יסגעקלונגען פראָפא-גאנדיסטיש און איז א גוטער פאָרשפיל צו דער סאָקאָלאָוו-וואָד אין טשערנאָוויץ.

רעפּאָרטער.

— —

א. טווערסקי אלס גאסט פונם ייד. טעאטערפאריין.

ווי פאר איאָרן, האט אויך היי-יאָר דער טעאטער-פאריין איינגעאָרדנעט א ליטעראריש קרייזל, וועלכער קומט זיך צענויף איינמאָל אין דער וואָך אויסהערן רעפעראטן איבער פארשידענע טעמעס און דערנאָך פארברענגען ביי דיסקוסיעס. דער ערשטער אָוונט איז פאָרגעקומען ביי ה' ש וו א ר צ מ א ן. דער גאסטגעבער האָט נאָך א קורצער באגריסונג איינ'ם נאָמען פונם טעאטער-פאריין גענעבן דאס וואָרט א. ט וו ע ר ס ק י, וועלכער האט פאָרגעלייענט אוים זיינע שריפטן.

צווי דערציילונגען („שכור לוט" און „ליסאהאָרע") און אייניקע געדיכטע זענען געווען די שיינע מתנות פון טווערסקים מוזע פאר דעם ערשטן אָוונט. טווערסקי, וועלכער האָט זיך אין בוקאָווינע שוין פאר א יאָרן קונה שם געווען, מיט זיינע פאָרלעזונגען, איז א האָפנונגס-פולער שרייבער מיט א שטארקן מאלערישן טאלאנט. דאָס ווי ז ע ל ע, דער כח פון זיין אויג, איז דאס כאראקטעריסטישע אין זיינע שאַפונגען. טווערסקי זעט א לאנדשאפט און ס'בלייבט קיין שום שטריך נישט אומבאשריבן: פלאנצן, היות, פאָרמען פון דער ערד, טווערסקי געשטאלטעט זיי צון א לייוונט פאר זיינע העלדן, וועלכע זענען כרעפ-טיקע נאטורן, אליין זי א גולם פון דער לאנדשאפט ארויסגעקומען — און וועלכע טווערסקי בלאָזט אריין א נשמת חיים.

ה' שווארצמאן האָט פאָרגעליינט מיט פיל פאר-שטענדניש און אויסגעצייכנטער אינטערפרעטאציע „בערל שניידער" פון פרץ'ן.

דער פרוי שווארצמאן קומט א יישר כח און פיל דאנק פאר די אויפמערקזאמע צוגרייטונגען וועלכע האָבן געמאכט דעם אָוונט אנגענעם און שיין.

ד. ק.—ג.

נר. 8815/29.

מודעה.

די אונטן געחתמעטע קולטוסגעמיינדע איז מודיע, אז ס'ווערן פארדינגען געשעפטס-לאָקאלן פון 1-טן מאי 1930, וואָס געפונען זיך אין געביידע פון האָטעל צענטראל, ראטהויזשטראָז 6 און ליליענגאס 5, ווי אויך אין יידישן הויז, אלעקסאנדריפלאץ 8 און אין סיהרישן שילעכל, הייליקערקרייצפלאץ 1. די אויבנ-דערמאָנטע געביידעס באלאנגען צו דער היינריך- און יאָזעפינע-וואנגערישער שטיפטונג.

אלע, וואס רעפלעקטירן אויף די געשעפטס-לאָקאלן, האָבן איבערצוגעבן אין דער קאנצעלאריע פון דער קולטוס-געמיינדע זייערע אָפערטן ביז שפעטסטנס זונטאָג, דעם 15-טן דעצעמבער 1929 און גלייכצייטיק אויך א קאווציע אין דער הויך פון 10 פראָצענט פון דעם אָפערירטן דירה-געלט סאר א יאָר.

נענטערע פרטים קאָן מען געוואויר ווערן אין די אמט-שעהן פון דער קאנצעלאריע פון דער קולטוס-געמיינדע אויף טיר 5.

טשערנאָוויץ, 26-טן נאָוועמבער 1929.

דער קולטוסגעמיינדע-זשערענט

דר. גוטהערץ.

קינדערארצט

דר. ארנאָלד לאנדוי

האט זיך באזעצט אין טשערנאָוויץ נאָך א לאנג-יעריקער פראקטיק אלס געוועזענער וואָל. אסיסטענט און לייטער פון אן אָפטיילונג ביים קאיזער פרידריך-קינדער-שפיטאל **בערלין** (פראָפ. פ י נ ק ל ש ט י י ן), געוו. וואָל. אסיסטענט פון דער אוניווערזיטעטס-קינדער-קליניק **לייפציג** (פראָפ. ב ע ס ו י), געוו. וואָל-אסיסטענט פון דער אָרטאָפעדישער קליניק ל יי פ צ י ג, (פראָפ. ש ע ד ע), געוועזענער וואָלאָנטער אויף דער אָפטיילונג פאר אינערע קראנקהייטן אויף דער אוני-ווערזיטעטס - קליניק ב ר ע ס ל וי (פראָפ. מ י נ-ק אָ וו ס ק י) און נעמט אויף אין אלע קראנקהייטן פון

קינדער און זויג-קינדער

פאָרמ. 12—11 נאָכמי 5—3 אין

ז י ב נ ב י ר ג ע ר ש ט ר אָ ס נר. 7 (נייבוי)

בּאראטונג פון מוטער! הויך-זין!

פעלץ-סעזאָן 1929—1930

א י י נ ר א ד ו נ ג.

פעלץ-אטעליער

ל. גיפּס

ט ש ע ר נ א ו ו י ץ

סטר. רעזשעלע פערדינאנד 18

(הויפטשטראָז 18)

אימפאָרטירט פ ע ל ץ-ל א נ ע ר דירעקט פון לייפציג.

ערשטקל. ברייטשוואנץ-פערזיאנער אויך פעלצמענטל פון 10.000 ליי און העכער

אריגינאל בערלינער או ווינער מאדעלן.

פיינסטע נאָל סאָרבעט

פון אייגענע ווי אויך פון מיטגעבראכטע מאטעריאלן.

אדוואָקאטורס-ביוראָ

פון

דר. צבי עלנער

געפונט זיך

טשערנאָוויץ, ליליענגאס נר. 5 II-טער שטאק

אבאנירט דעם אומאָפהענגיגן ארגאַן „טשערנאוויצער בלעטער".

פארבעריי און כעמ. רייניקונג

„RECORD"

א. גראָס.

טשערנאָוויץ: רוסישעג. 7: ראטהויזשטר. 25.

רייניקט.

פארבט

אלצ-יינג

ספעציאל-אָפטיילונג: הערנהוט-רעפאראטורן

דאס לוקסוס-באָד

„טערקן-באד" :: „BAIA TURCEASCA"

טשערנאָוויץ, שולגאס

איז גרינדלעך רענאָוירט, געוואזן און איינגעריכטעט מיט אלע באקוועמלעכקייטן, לויט די מאָדערנע פאדערונגען פון דער היגיענע

::: זייט דעם 29-טן אָקטאָבער ווידער געעפנט פארן חשובן פובליקום. :::

די אָפטיילונג פאר שוויץ פאר הערן איז אָפן ביי טאָג און ביי נאכט א חוץ פון 12 ביז 5 נמ. פאר דאמען.

חאַגען-בעדער נעעפנט א גאנצן טאג. באזונדערס רעמאנטירט. נייע קאכל-וואנעס. צו דער באקוועמלעכקייט פון די געסט איז איינגעאָרדנעט א היגיענישע ראזיראָפטיילונג, א שפעציאליזירטער הינער-אויגן-אפעראטער.— ערשטקלאסיקער בופעט און די פונקטלעכסטע באדינונג. — שטרענגסטע ריינקייט. וועגן כאָוך בעט די פארוואלטונג.

Editor şi Redactor răspunsabil: S. A. Soifer. Tipografie E. M. Ebner, Cernăuţi, str. Regele Ferdinand 8